

De Ecotoren. Inspiraties uit verval.

Chrys Steegmans, Maastricht

Bij projecten als de Ecotoren in het Jekerdal en ook het recent gestarte soortgelijke bouwen in de volkstuinten van de Maastrichtse wijk Daalhof vinden mensen elkaar in creativiteit, hergebruik van materialen en het bevorderen van de biodiversiteit in een stedelijke omgeving en ontdekkende natuurbeleving. De bouw is niet vastgelegd in tijd. De bouwsels groeien naarmate er materiaal beschikbaar komt en deze 'rem' geeft het bouwwerk de mogelijkheid zich te zetten.

Er bestaat een simpele proef. Plaats een schaal of pot buiten met schone grond (schoon is in deze vrij van wortelresten en/of zaden). Laat dit geheel verder ongemoeid en wacht rustig af. Na verloop van tijd zal er iets op dit 'braak' liggend stukje gaan groeien. Maakt niet uit waar dit geheel zich bevindt, zelfs op 12 hoog komt er iets tot ontwikkeling. Natuur is immers overal aanwezig en grijpt elke kans die zich voordoet.

De mooiste voorbeelden van spontane natuurontwikkeling zijn veelal te vinden op plekken waar de mens actief is geweest en deze vervolgens heeft verlaten. Te denken valt aan verlaten groeves, leegstaande gebouwen, vestingwerken en ruïnes. Veelal direct na het stoppen van menselijke activiteiten begint de natuur met het 'terugwinnen' van de plek.

De schrijver Alan Weisman beschrijft het proces in zijn boek 'De wereld zonder ons'. Belangrijkste gegeven is dat de mens geen invloed meer kan uitoefenen op natuurlijke processen.

In de menselijke omgeving is de mens bezig met een constante strijd tegen de natuur. Is het niet in het onderhouden van de openbare ruimte dan is het wel in het natuurbeheer.

Ook bij de eerder genoemde spontane natuurontwikkeling komt er toch een moment van ingrijpen. Wat staan we toe en hoever laten we processen op hun beloop? Altijd vindt de mens redenen om de ontwikkelingen een halt toe te roepen of bij te sturen. Bij historisch monumenten kan het zijn dat het toestaan van de processen het monument blijvend zal aantasten met de dreiging dat het object volledig ten onder gaat (afb. 2).

Vanuit die wetenschap zijn de ecologische bouwstructuren als de Ecotoren in het Jekerdal tot stand gekomen. Ooit is het begonnen met het opruimen van puin na een verbouwing. Zo op een hoop wordt het stenige materiaal als storend ervaren. Geeft men er vorm aan dan ziet men het geheel al snel als een kunstwerk. Stenige milieus, zoals men het ook kan noemen, bieden interessante mogelijkheden aan allerlei dieren en planten. Vooral die soorten die baat hebben bij vochtige schaduwrijke plekken of juist snel opwarmende stenige ondergrond. Mossen, varens, hagedissen, solitaire bijen, het zijn zo maar enkele voorbeelden.

De Ecotoren kent een grondvlak van ruim 2 bij 2 meter. In de basislaag zijn bewust holtjes uitgespaard voor kleine zoogdieren. Deze 'kamertjes' zouden geschikt kunnen zijn voor bijvoorbeeld egels. Ook kent de onderlaag van het bouwwerk vele holtjes/gangetjes voor reptielen en of amfibieën. Vanaf 1,5 meter hoogte komen er hopen voor vogels in het bouwwerk voor. We kennen vele hopenbroeders. Van kleine, zoals de diverse mezensoorten, tot grotere (spreeuwen) en nog grotere soorten als holenduiven, uilen, spechten.

De Ecotoren is bedoeld om 6 à 7 meter hoog te worden. Net onder de top is er een vleermuizen kamer voorzien. Vleermuizen komen overal in onze omgeving voor en deze nuttige zoogdiertjes hebben in hun actieve tijd van eind maart tot en met einde oktober overdag behoefte aan een schuillocatie. Of de ruimte ook in de winter voldoende bescherming biedt is nog onzeker en hangt ook sterk af van de opbouw en dikte van de wanden. De gehele toren biedt verblijf- en overwinterruimte aan de talloze insectensoorten als solitaire bijen en vlinders. Het lijkt een insectenhotel maar dan uitgebreider.

Op de top van de toren is een ooievaarsnest bedacht als bekroning. Na een dramatisch dieptepunt gaat het tegenwoordig weer goed met deze grote, sierlijke vogels. Nederland kent momenteel al meer dan 1400 broedparen. Alle jongen die elk jaar uitvliegen zullen de jaren er op zelf nestruimtes gaan zoeken. Ooievaars in deze streek zijn niet zo vreemd als men wellicht denkt. Net over de grens in de Voerstreek waren de vogels nog vrij recent actief en ook ten noordwesten van het vliegveld van Luik hebben jaren achtereen ooievaars genesteld.

Het gehele bouwwerk komt voort uit het motto: 'aanbieden is krijgen'. Wat men krijgt blijft zoals altijd in de natuur een verrassing. Het eerste jaar na de aanvang van de bouw van de Ecotoren verschenen er al zichtbare tekenen van dierenactiviteiten. Het waren de fraai uitgebouwde nesten van solitaire wespen. Deze gewone schoorsteenwespen maken van het uitgegraven materiaal (in dit geval leem) naar beneden hangende schoorsteentjes voor hun hol (afb. 3). De toren zal een uitnodiging blijven voor mensen die natuurlijke processen in een stenige omgeving willen volgen. Zo zal op den duur de toren aan de diverse kanten een andere ontwikkeling laten zien. De zonzijde zal iets anders toelaten dan de schaduwzijde. Welke planten en dieren komen er en welke keuzes zullen zij maken.

De Ecotoren maakt deel uit van een breder plan, de Groene Stad, om meer natuur een stad binnen te halen. In het plan wordt het idee geopperd om ecologische structuren aan te leggen waardoor planten en dieren kunnen migreren. In dit geval staat de Ecotoren voor 'de kunst van het toestaan'. De al eerder aangehaalde strijd van de mens is niet alleen onhandig en eindeloos, het kost ons als maatschappij ook enorm veel geld. Daarnaast is het menselijk handelen vaker in strijd met onze gezondheid en veiligheid. Als voorbeelden zijn er de bijensterfte maar ook de dreigende wateroverlast, fijnstof en CO₂. De nog steeds voortschrijdende verstening van onze leefomgeving draagt daar toe bij. Denk aan de trend van de stenen tuinen. De taak van de bodem om ook als spons veel hemelwater op te nemen komt meer en meer onder druk. Maar ook het kieldicht en solide bouwen biedt weinig ruimte aan een gezondere groenere stedelijke omgeving. De Ecotoren wil ook inspirerend zijn naar de bouwwereld. Waarom ontwerpen en bouwen wij alleen voor mensen? Planten en dieren meenemen in de eerste ideeën kan onze leefomgeving mooier, levendiger en leuker maken. En gezonder.

Voor mensen die weer van de stenen tuin af willen of met stenig restmateriaal zitten hopen we via de Ecotoren inspiratie te bieden. Verwerk de stenen in de eigen tuin door reliëf aan de brengen (keermuurtjes), kruidenspiralen te ontwikkelen, maar ook een creatieve open bestrating te ontwerpen. Aanschaf van materialen kost geld. Het afvoeren tegenwoordig ook.

Literatuur.

Natuur uitschakelen, natuur inschakelen. Louis le Roy. 1973

De wereld zonder ons. Alan weismann. 2007

Aanbieden is krijgen. Chrys Steegmans. 2006